

Maalahti 2017

Takanebackenin tuulivoimapuiston
arkeologinen inventointi

Malaxin vanhaa ratsupolun linjausta kartoitetaan.

Jaana Itäpalo ja Hans-Peter Schulz 26.4.2017

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIAPALVELU

Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologisen inventoinnin Maalahteen suunnitellun Takanebackenin tuulivoimapuiston suunnittelualueella. Maastotyön suorittavat FM Jaana Itäpalo ja FM/MA Hans-Peter Schulz 23.4.2017. Suunnittelualueella koskeva esiselvitys tehtiin saman vuoden tammikuussa (raportti: *Takanebackenin tuulivoimahankkeen arkeologinen esiselvitys*, Jaana Itäpalo 23.1.2017). Työn tilaaja on Ramboll Finland Oy. Hankeomistaja on Norra Pörtom Vindpark Ab.

Esiselvityksessä löytyi yksi arkeologinen kulttuuriperintökohde, joka on Malaxin vanha ratsupolku, Gamla Malax ridvägen. Maastotarkastuksessa siitä paikannettiin n. 700 m. Vuonna 2015 Ramboll Finland Oy:n tekemässä luontoselvityksessä hankealueella havaittiin kivimuodostelmia, jotka tunnistettiin ihmisen aikaansaamiksi ja niitä arveltiin esimerkiksi mahdollisiksi vanhan asumuksen kivijalan jäänteiksi. Ko. muodostelmien ikää tai tarkoitusta ei voitu esiselvityksessä varmistaa. Nyt tehdyssä maastotarkastuksessa niiden todettiin olevan lähihistoriaan ajoittuvia maan- ja soranottokuoppia.

Historiallisten karttojen perusteella hankealueella ei ole ollut kiinteää tai kausiluonteistakaan asutusta. Kirjallisuuden, karttatarkastelun ja lidar-aineiston perusteella ei löytynyt tervahautoja tai merkkejä muista vanhoista elinkeinoista. Alue ei ole ollut suurelta osin maaperän tai korkeussuhteiden perusteella otollista esihistorialliselle asutukselle. Maaperä on suurimmaksi osaksi muokattua talousmetsää, ja muinaiseen ihmistoimintaan liittyviä rakenteita on voinut hävitäkin.

Sisällysluettelo

	S.
1. Perustiedot.....	4
2. Lähtökohdat ja menetelmät.....	4
2.1. Tutkimushistoria.....	5
2.2. Menetelmät.....	5
3. Maisema, topografia ja geologia.....	6
4. Alueen maankäytön historiaa	9
5. Tulokset.....	13
6. Yleiskartta.....	14
7. Kohdehakemisto.....	14
8. Kohdekuvaus.....	15
9. Aineistoluettelo.....	17

1. Perustiedot

Selvitysalue: Takanebackenin tuulivoimahankkeen suunnittelualue

Hankeomistaja: Norra Pörtom Vindpark Ab

Tilaaja: Ramboll Finland Oy

Laji: osainventointi

Kenttätyöaika: 23.4.2017

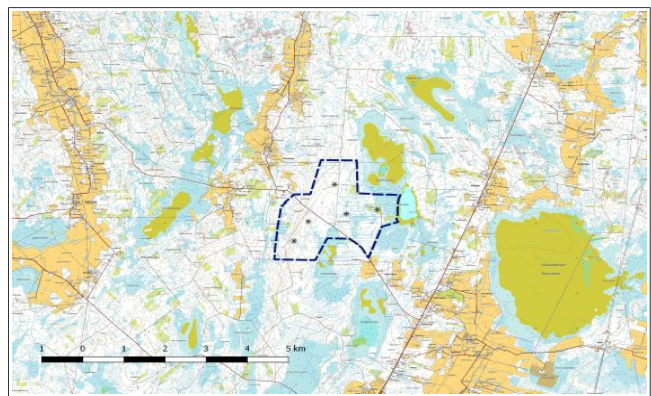
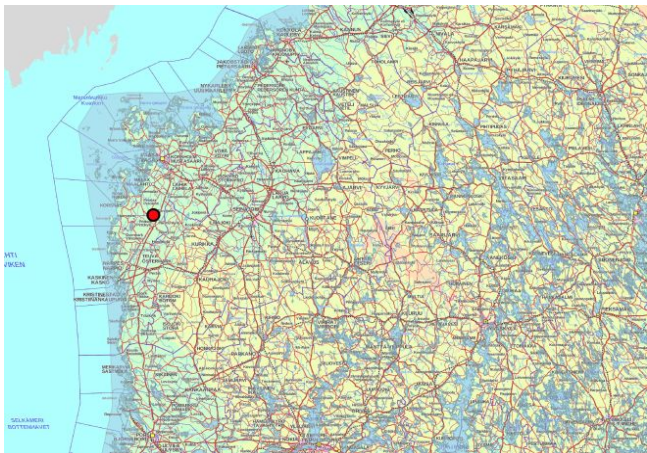
Karttanumerot: TM35-lehtijako MML, P3312L, P3312R (mk 1:20000)
vanha yleislehtijako MML, 124208, 124211 (mk 1:20000)

Korkeus: n. 30-50 m mpy

Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto

Aiemmat löydöt: -

Aiemmat tutkimukset: 2015 Ville Yli-Teevahainen, luontokartoituksen yhteydessä (2017 Jaana Itäpalo, Gamla Malax ridvägen, esiselvitys).

Hankealueen sijainti punaisena ympyränä. Oikealla hankealueen rajaus ja voimalapaikat 1-5. Taustakartat MML 1/2017.

2. Lähtökohdat ja menetelmät

Maalahteen on suunnitteilla Takanebackenin tuulivoimapuisto. Suunnitelmissa on rakentaa viisi tuulivoimaa. Suunnittelualue on noin 507 hehtaaria ja se sijaitsee Maalahden keskustasta n. 18 km etelään Maalahden ja Närpiön rajan tuntumassa. Hankealue on pääosin metsätaloustaloudessa olevaa metsämaata ja asumatonta. Esiselvityksessä alueelta paikannettiin Malaxin vanha ratsupolku, joka on ollut käytössä viimeistään ennen 1800-luvun puoltaväliä.¹ Vuoden 2015 Ramboll Finland Oy:n tekemässä luontokartoituksessa hankealueelta löytyi kivimuodostelmia, joiden arveltiin olevan mahdollisesti asumuksen perustuksen jäänteitä.

Työn tarkoitus on selvittää esiselvityksessä ja luontokartoituksessa paikannettujen kohteiden säilyneisyys ja tyyppi sekä löytää mahdolliset hankealueella sijaitsevat arkeologiset kohteet. Selvitys keskittyy suunnitelluille tuulivoimala-alueille ja potentiaalisille maaston kohdille. Esiselvityksen jälkeen voimalan nro. 5 paikkaa on siirretty.

¹ Tunnettujen muinaisjäännösten ja muiden arkeologisten kohteiden lähtötiedot esitetään aiempien tutkimusraporttien ja Museoviraston ylläpitämän Kulttuuriympäristön palveluikkunan tietojen mukaan: Arkeologiset kohteet ja Kulttuuriympäristön tutkimusraportit, Maalahti, Närpiö <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx> sekä hankealueesta laaditun esiselvityksen perusteella: Jaana Itäpalo, Takanebackenin tuulivoimahankkeen arkeologinen esiselvitys, 23.1.2017, Keski-Pohjanmaan ArkeologiaPalvelu.

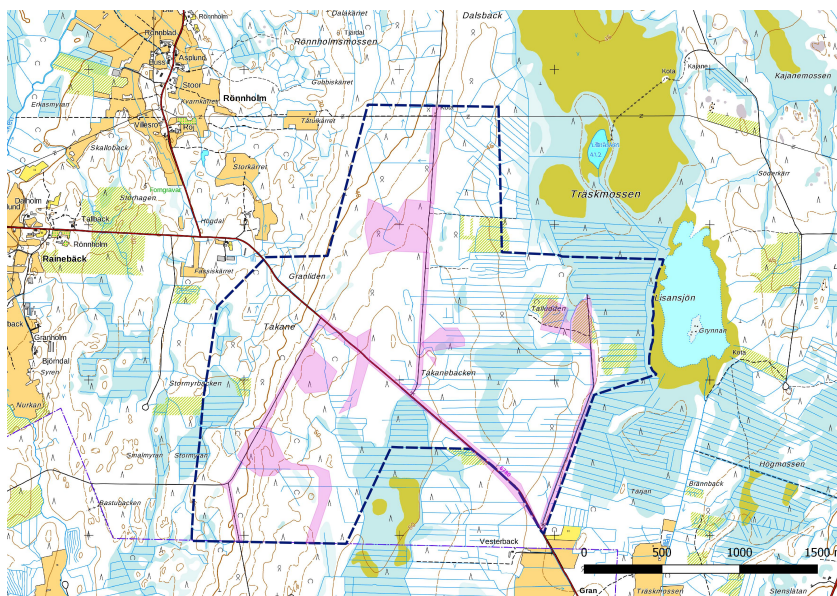
2.1. Tutkimushistoria

Maalahden tunnetut muinaisjäännökset on inventoitu vuosina 2007-2008 (Vesa Laulumaa, Museovirasto). Tuolloin inventoitiin hankealueen lähistöllä joitakin kankaita. Viime aikoina lähialueella on tehty useita arkeologisia selvityksiä tuulivoimapuistojen ja niihin liittyvien suunniteltujen voimalinjojen alueilla (Itäpalo, Keski-Pohjanmaan ArkeologiaPalvelu: Maalahden Ribäckenin tuulivoimapuisto 2012, Pörtömin tuulivoimapuisto 2012, Voimajohtolinjausten inventointi Körnsnäs-Maalahti-Närpiö 2013). Takanebackenin tuulivoimahankkeelle tehtiin esiselvitys kuluvan vuoden tammikuussa, jolloin suunnittelualueelta löytyivät yksi kulttuuriperintökohde ja yksi mahdollinen muinaisjäännös (Keski-Pohjanmaan ArkeologiaPalvelu: Takanebackenin tuulivoimahankkeen arkeologinen esiselvitys 23.1.2017).

2.2. Menetelmät

Maastoinventointi perustui hankealueesta laadittuun esiselvitykseen ja aiempien arkeologisten selvitysten tuloksiin lähialueilla, Museoviraston digitaaliseen tietokantaan, maaperäkarttoihin, korkeusmalliin, korkeusprofiiliin, laserkeilausaineistoon, vanhoihin karttoihin ja kirjalliseen aineistoon. Lisäksi käytettiin alueesta laaditun tuulivoimaosayleiskaavan kaavaselostuksen (30.11.2016) sekä vuonna 2015 alueella tehtyjen luontoselvitysten tietoja (23.12.2015). Historiallisten karttojen ja kirjallisuuden avulla on selvitetty mm. onko alueella ollut pysyvää tai tilapäistä asutusta ja millä tavoin aluetta on mahdollisesti käytetty elinkeinojen harjoittamiseen jne.

Maastotarkastukset kohdennettiin esiselvityksessä paikannettuihin arkeologisiin kohteisiin tai mahdollisiin kohteisiin sekä joillekin potentiaalisille maaston kohdille. Suunnitellut tuulivoimala-alueet ja olemassa olevat tielinjaukset tarkastettiin. Alueella on metsäaurattuja alueita, jotka olivat läpipääsemättömiä pusikoita, ja tällaisia alueita ei inventoitu, jos ne olivat lisäksi topografian perusteella epätodennäköisiä löytää muinaista ihmistoimintaa indikoivaa. Esiselvityksessä paikannettujen ja potentiaalisten kohteiden säilyneisyyden, tarkoituksen ja karkeasti iän selvittämiseksi poistettiin muutamilla paikoilla hieman kasvillisuutta ihmisen aikaansaamilta vaikuttavien muodostelmien päältä. Inventoinnin aikana maa oli vielä roudassa ja koekuoppien tekeminen ei ollut mahdollista, tämä otettiin ennakolta huomioon inventoinnin suunnittelussa ja varauduttiin mahdollisiin myöhempiin maastokäynteihin.

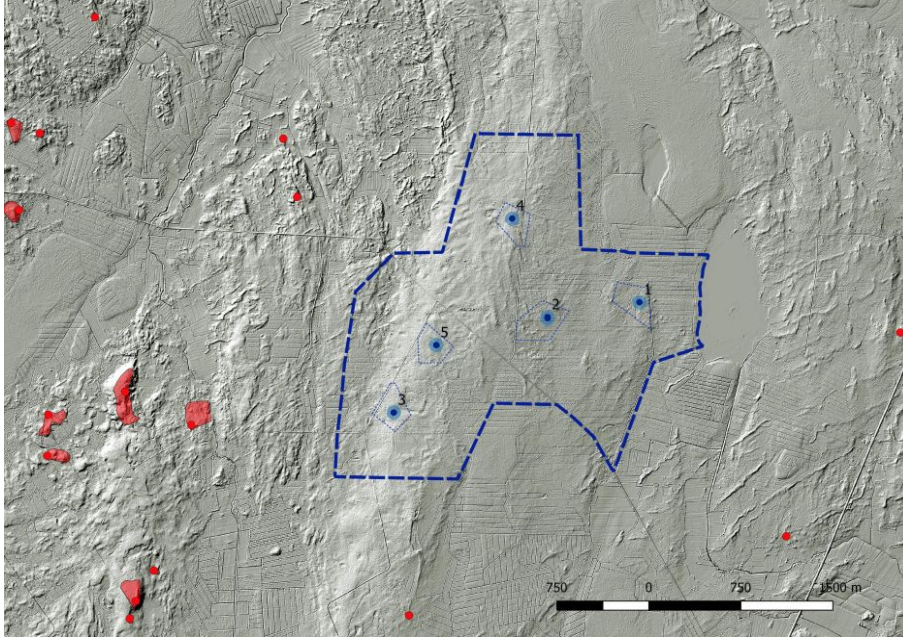

Inventoidut alueet violetina.

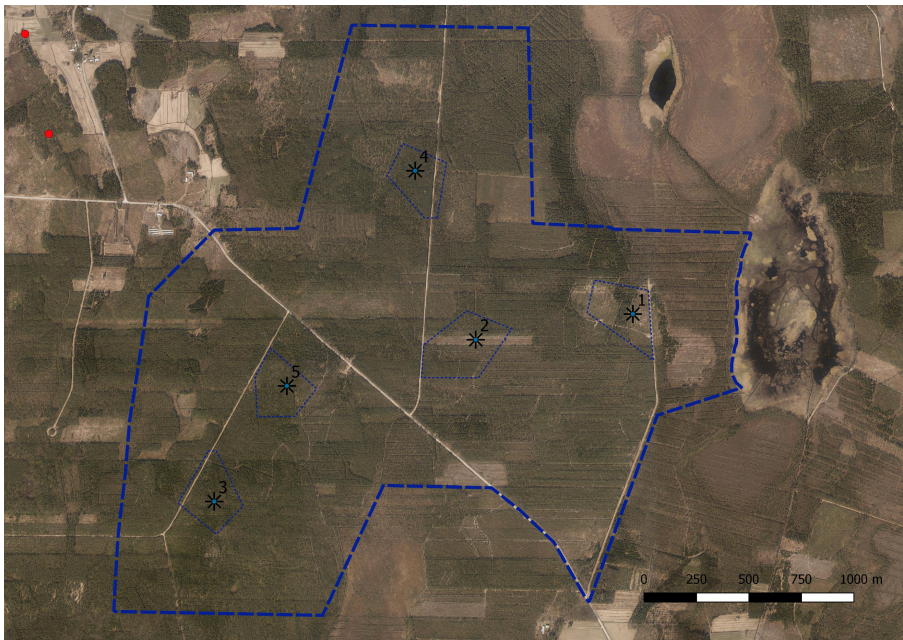

3. Maisema topografia ja geologia

Hankealueen laajuus on n. 500 hehtaaria. Länsiosa kohoaa korkeammalle, suurimmat korkeuserot n. 7,5 m / 100 m esiintyvät lounaisosassa. Hankealueen itäosassa maasto on enimmäkseen tasaista tai hyvin loivaa. Sillä esiintyy myös tasaisia rämeitä, joista laajin alueen itäosassa Lisansjönin länsipuolella. Maalaji on pohjamoreenia ja turvetta, maaperä on rämeiden ja entisten soiden ulkopuolella moni paikoin hyvin kivikkoista. Alueella ei ole vesistöjä. Sillä ei sijaitse myöskään jäänteitä lasketuista vesistöistä. Alue on asumaton ja pääosin talousmetsää. Alueen halki kulkee kaksi metsätietä ja Petolahdentie.

Hankealue, voimala-alueet ja voimalapaikat 1-5 vinovalovarjosterasteria vasten 2 m DEM, tausta-aineisto MML (1/2017). Suunnittelualueita lähinnä sijaitsevat tunnetut muinaisjäännösalueet tai muut arkeologiset kohteet punaisena, kohdekoordinaatit ympyröinä, kohdetiedot Museoviraston Kulttuuriympäristöpalveluikkunan mukaan.

Hankealue ja tuulivoimaloiden sijoituspaikat ortokuvalla, ortokuvat MML 1/2017.

Voimalapaikka 1 kaakkoon, maaperä on mäntytaimikkoa kasvavaa muokattua talousmetsää, maaperä on keskikarkeaa tai karkeaa pohjamoreenia.

Voimalapaikka 2 itään. Voimalapaikan vaikutusalue sijaitsee avohakkuualueen reunalla ja tiheässä talousmetsässä, maaperä on kivikkoista. Alue tarkastettiin yleispiirteisesti.

Voimalapaikka 3 koilliseen. Paikalla kasvaa harvahkoa mäntykuusivaltaista metsää. Maaperä on keskikarkeaa moreenia.

Voimalapaikka 4 koilliseen. Alueella kasvaa nuorta kasvatusmetsää, ympäristön maaperä on paikoin erittäin kivikkoista.

Voimalapaikan 5 vaikutusalue sijaitsee varttuneen kuusi-mäntymetsän ja tiheän kasvatusmetsän alueella, maaperä on keskikarkeaa pohjamoreenia.

Kajane skogsväg kulkee suorana linjana hankealueen pohjois- ja keskiosassa, kuva hankealueen pohjoisosasta, kuva pohjoiseen.

4. Alueen maankäytön historiaa

Alueen sijaintikorkeus n. 30-50 m mpy vastaa muinaisrannan tasoa myöhäiskivikaudelta pronssikaudelle karkeasti n. 3000-5000 vuotta sitten.² Alle 5 kilometrin etäisyydeltä tunnetaan useita esihistoriallisia hautaröykkiökohteita. Niihin liittyviä mahdollisia asuinpaikkapintoja ei ole havaittu. Lähialueella sijaitsee runsaasti myös röykkiöitä, joiden tarkoitusta ja ajoitusta ei tiedetä, monet niistä ovat myös viljelys- ja peltoröykkiöitä. Kivisen tai tasaisen maaperän perusteella laajoja alueita ei voi pitää hyvinä esihistoriallisten aktiviteettipaikkojen löytymisen kannalta. Hankealueelle ei muodostunut esihistoriallisella ajalla sen tyyppistä saaristoa, johon esi-

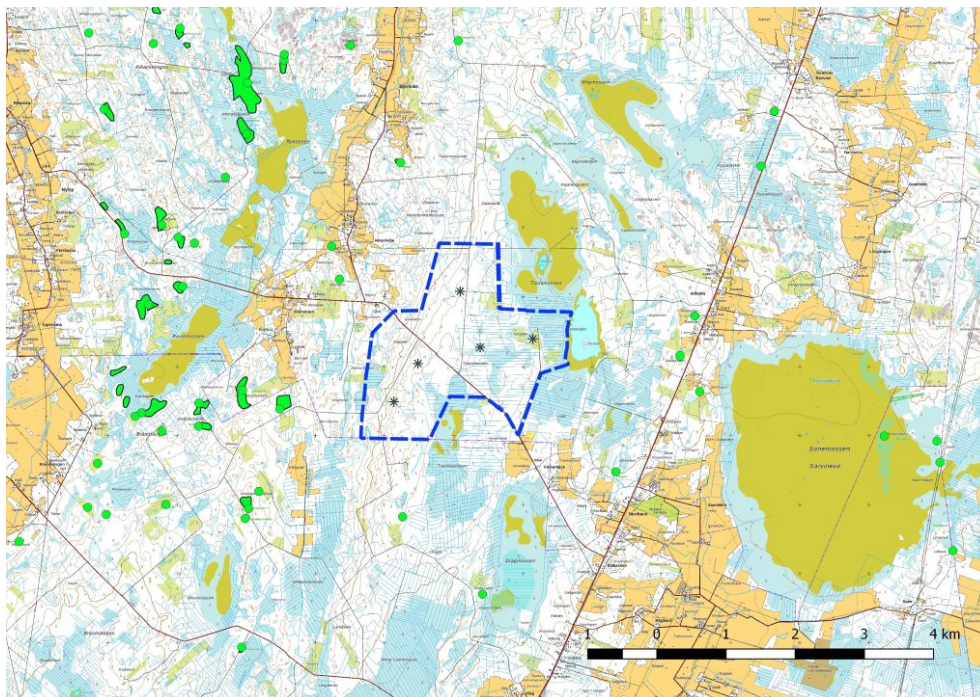
² Schulz Hans-Peter, Rannansiirtymistaulukko, julkaisematon.

merkiksi pyyntileirit tavallisesti perustettiin. Nykyinen ja lähihistorian maankäyttö näkyy alueella voimakkaasti muokattuna maaperänä ja nuorina talousmetsinä.

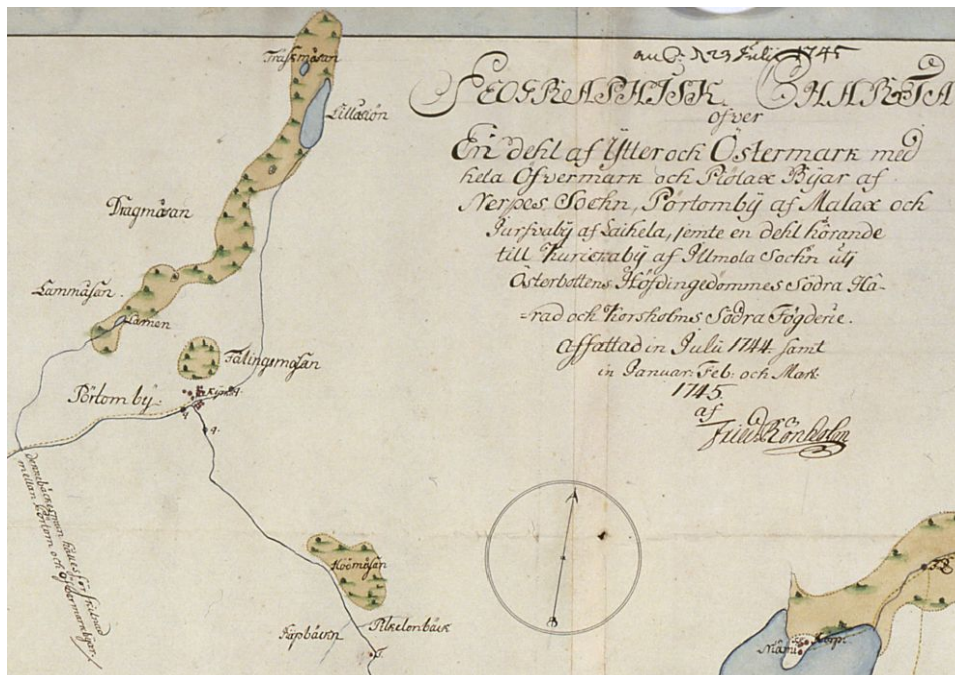
Vuoden 2015 luontokartoituksessa hankealueella havaittiin ihmisen aikaansaamia kivivalleja (kohde huomioitiin arkeologisessa esiselvityksessä mahdollisena muinaisjäännöksenä, ks. esiselvitysraportti s. 12-14). Kysymys on moderneista maan- ja soranottokuopista, ylhäällä kuva yhdestä vallin ympäröimästä kuopasta, kuopat erottuvat selvästi lidar-aineistossa.

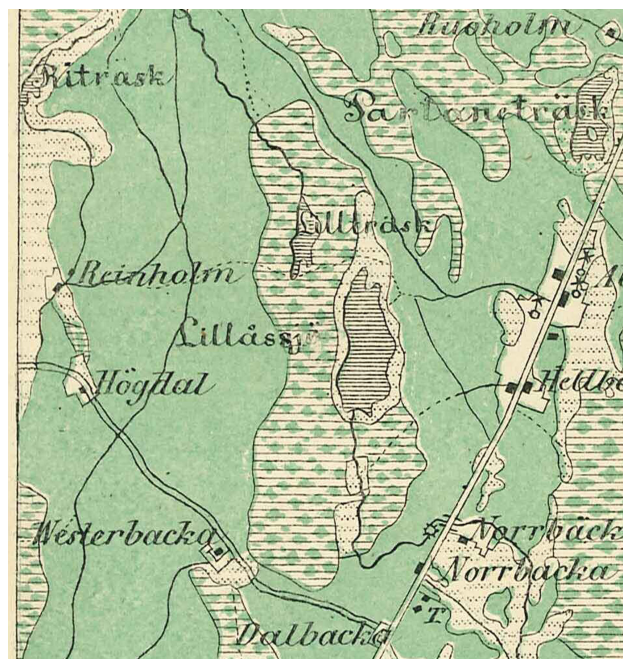
Suunnittelualueetta lähinnä sijaitsevat tunnetut muinaisjäännökset tai muut arkeologiset kohteet vihreänä, kohdetiedot Museoviraston Kulttuuriympäristöpalveluikkunan mukaan.

Lähistöllä Petalaxån, Ribäckenin-Rainebäckenin ja Närpesån varrelle vanhin asutus syntyi keskiajalta 1600-luvulle. Kohdealue on ollut koko historiallisen ajan jakson ajan asumatonta. Syy tähän on maaperä ja vesistöjen puuttuminen. Se on ollut maaperältään myös viljelykseen soveltumatonta, itäpuolisilta Lillträsketin ja Lisansjönin alueilta on sen sijaan voitu kerätä eri aikoina luonnonrehua. Lidar-aineistosta ei tehty havaintoja tervahaudoista tai hiilimiiluista, jotka ovat alueella tavallisia. Sijainti vanhojen asutuskeskittymien lähellä mahdollistaa kuitenkin metsäelinkeinoihin liittyvät jäänteet hankealueellakin. Sille sijoittuu Gamla Malax ridvägen, joka on merkitty mm. 1800-luvun kartoille. Se lienee ollut käytössä paikallisesti merkittävänä kulkuväylänä vielä 1900-luvun alussa. Itäreunan entisille suoalueille ei ole merkitty polkuja vanhoille kartoille, minkä perusteella siellä ei olisi muinaisia kapula- tai pitkospuureittejä. Entiset suot ovat siellä myös ojitettuja.

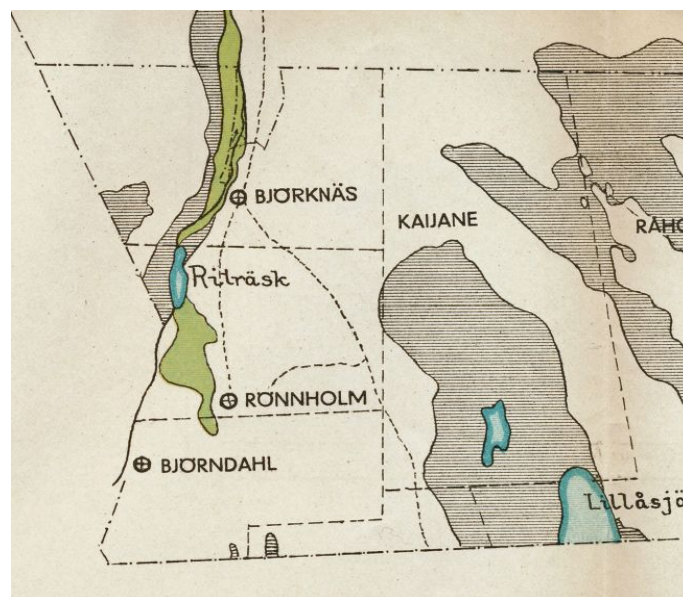
Geometrinen kartta vuodelta 1745, vasemmalla ylhäällä nykyiset Lillträsket ja Lisansjön, hankealue sijoittuu niiden länsipuolelle, http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/maakirjakartat/@mapview?handle=hdl_123456789_23949

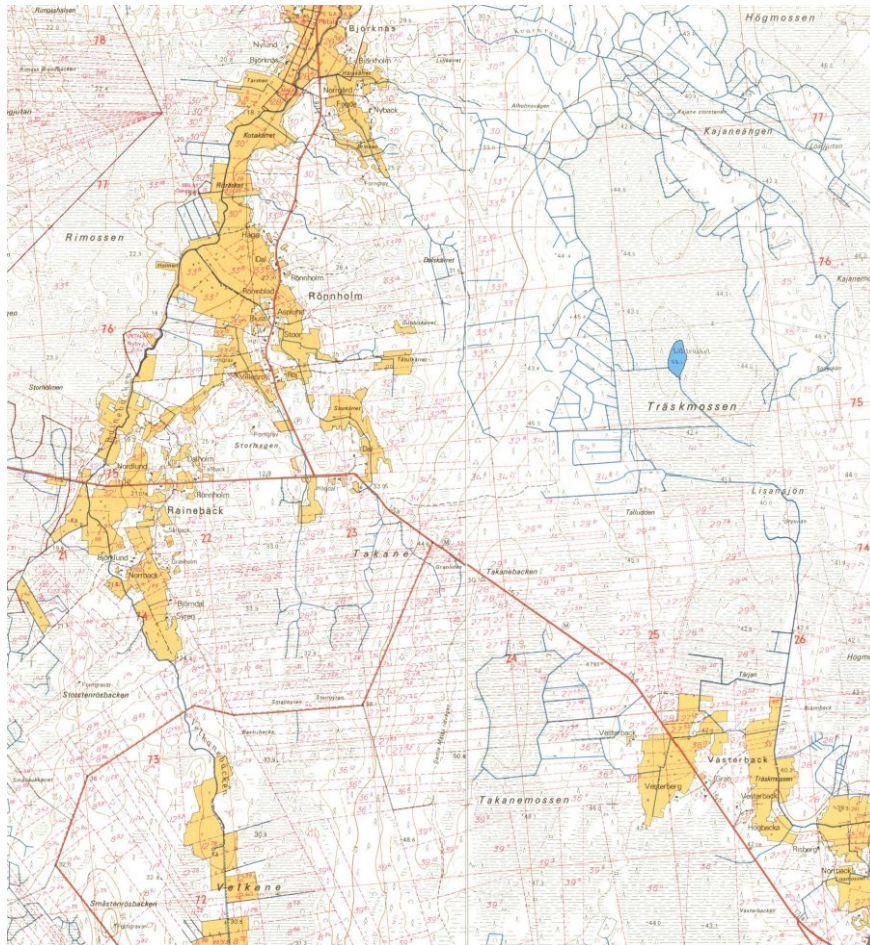
Ote Kalmbergin vuoden 1856 kartastosta. Kartalle merkitty Malaxin vanhan ratsupolun linjaus Högdalin itäpuolelta pohjoiseen ja etelään sijoittuu osin hankealueelle, Lillträsketin eteläpuolelta johti vähäisempi polku Rönholmisiin (kartalla Reinholm), https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/6824/URN_NBN_fi_jyu-2007866.pdf

Hankealuetta ja sen lähiseutua kuvattuna vuoden 1846 ja vuonna 1891 täydennetyllä pitäjänkartalla. Kartalle on merkitty Rönneholmin itäpuolelle tie, Gamla Malax ridvägen. Se kulkee hankealueen läpi. Arkistolaitoksen digitaaliarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=555918>, <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=553938>

Ote vuosien 1753-1801 maanmittauskarttoihin perustuvasta taloudellisesta kartasta vuodelta 1935, Helmer Smeds, Malaxbygden. 1935, liitekartta I. Hankealuetta sijaitsee Björndahlin ja Rönneholmin sekä niiden itäpuolelle jäävien järvien eli nykyisten Lillträsketin ja Lisansjönin välissä.

Ote vuoden 1970 peruskartoista 1242 08 ja 1242 11. Hankelueella voidaan havaita mm. kulkeneen useita polkuja, jotka ovat nykyisin hävinneet. Kartan alaosassa Takanemossenin länsipuolelle on merkitty muinainen Malaxiin johtanut ratsupolku, Gamla Malax ridvägen. Maanmittauslaitos, <http://vanhatpainetutkariat.maanmittauslaitos.fi/>

5. Tulokset

Maastotarkastuksessa ei löytynyt uusia arkeologisia kohteita. Esiselvityksessä löytynyttä Malaxin vanhaa ratsupolkua paikannettiin n. 700 m hankealueen etelä-, keski- ja pohjoisosassa. Sen kohta erottuu nykyisin pintakasvillisuuden peittämänä ja osin puustoisena metsäkoneen tai traktorin ajourana. Alue on melkein kokonaan metsätaloustaloudessa muokattua ja alkuperäiset maakerrokset ovat ratsupolun linjauksen kohdalla ehkä tuhoutuneet. Ratsupolku on merkitty mm. vuoden 1846 ja vuonna 1891 täydennetyille pitäjänkartalle ja paikoin vielä vuoden 1970 peruskartalle. Sitä ei voitu varmistaa oliko ratsupolku käytössä jo 1700-luvulla. Vuoden 2015 luontokartoituksessa havaitut ja esiselvityksessä mahdollisiksi muinaisjäännöksiksi luokitellut kiviallit ovat syntyneen lähihistoriassa maan- ja soranoton yhteydessä.

Lidar-aineiston avulla ei löytynyt esim. tervahautoja, jotka usein erottuvat hyvin pistepilviaineistossa. Alueella ei ole ollut pysyvää asutusta eikä vanhojen karttojen ja kirjallisuustietojen avulla löytynyt viitteitä tilapäisasumuksista kuten metsäkämpistä tai mahdollisia karjamajojen paikkoja myöskään suunnittelualueen itäpuolella sijaitsevien Lisansjönin ja Lillträsketin alueilta.

26.4.2017

Jaana Itäpalo

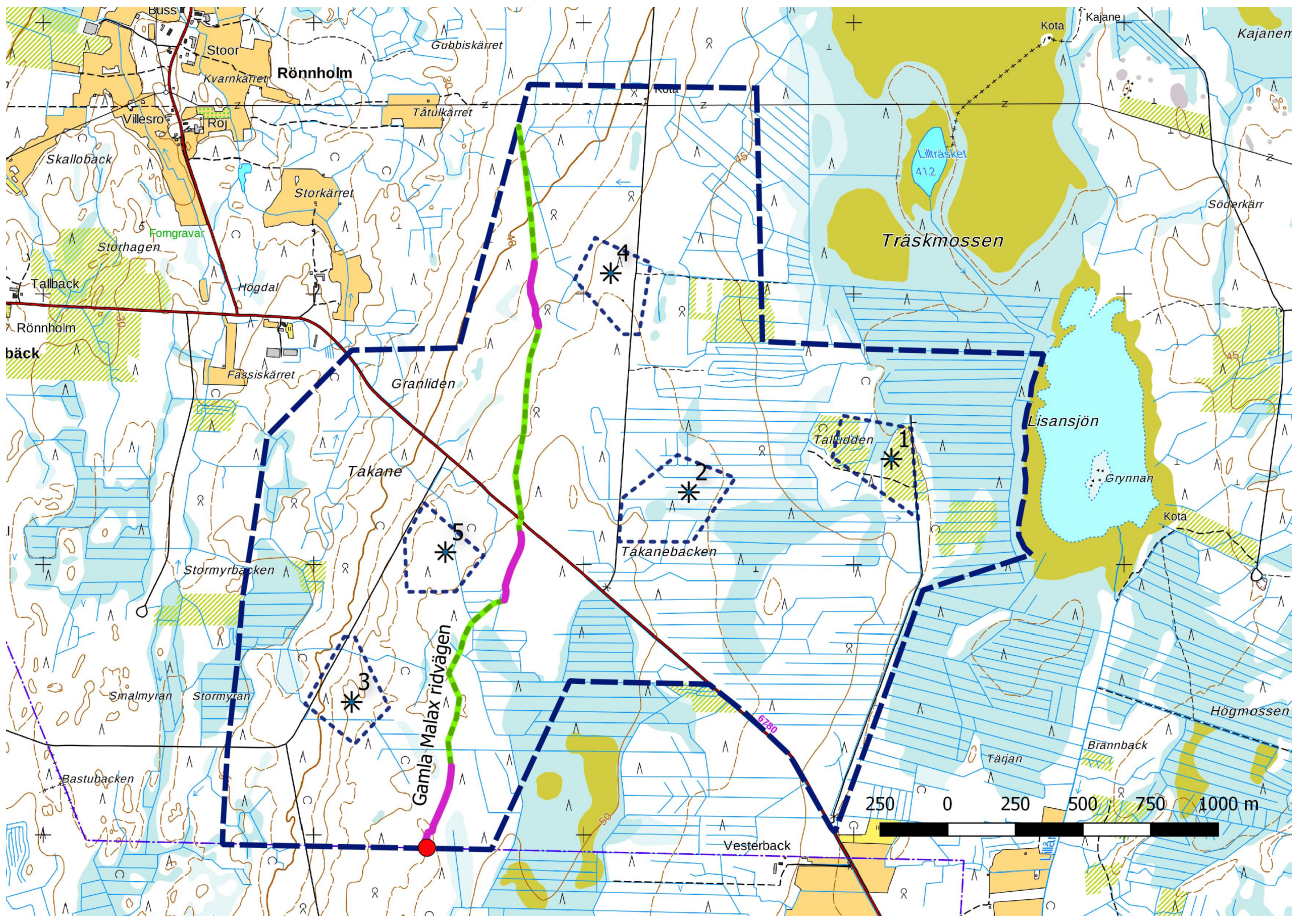
Jaana Itäpalo

Hans-Peter Schulz

Hans-Peter Schulz

6. Yleiskartta

Gamla Malax ridvägenin linjaus merkitty vihreänä viivana, maastossa havaittu osa linjauksesta violettina viivana. Kohdekoordinaatit punaisena ympyränä. Voimalapaikat 1-5, voimala-alueet katkoviivana.

7. Kohdehakemisto

Kohde	sivu	tyyppi/ tyypin tarkenne	ajoitus	lkm.	status
Gamla Malax ridvägen	10	kulkuväylät/tienpohjat	uusi aika	1	K

Taulukko. Status: U uusi muinaisjäännöskohde/löytöpaikka, MJ tunnettu muinaisjäännöskohde, K muu kulttuuriperintökohde, M muu inventointihavainto.

8. Kohdekuvaus

Gamla Malax ridvägen

Mj-rekisteri:	-
Laji:	muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi:	kulkuväylät
Tyyppin tarkenne:	tienpohjat
Ajoitus yleinen:	uusi aika
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	-
Paikkatiedot:	
Karttanumero:	M35-lehtijako, P3312L, P3312R vanha yleislehtijako, 124208, 124211 P: 6970025 I: 223441
Koordinaatit:	
koord.selite:	gps-mittaus, havaitun linjauksen eteläisin kohta hankealueella
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat löydöt:	-
Inventointilöydöt:	-
Aiemmat tutkimukset:	-

Maastotiedot: Maalahden keskustasta n. 18 km etelään talousmetsäalueella Lillträsketin ja Lisansjönin länsipuolella sekä Petolahdentien etelä- ja pohjoispuolella.

Kuvaus: Maalahteen johtavan Gamla Malax ridvägenin linjaus kulkee tuulivoimapuiston suunnittelualueen läpi pohjois-eteläsuunnassa n. 2,8 km. Linjaus jatkuu hankealueen ulkopuolella sekä etelään että pohjoiseen. Ratsupolku on merkitty mm. 1800-luvun pitäjänkartoille, joiden ja osin vanhojen peruskarttojen sekä liidaraineiston avulla se asemoitiin nykyiselle karttapohjalle. Vanhat ratsupolut voivat erottua maastossa kapeina luontaista maanpintaa alempana olevina urina, maaperästä riippuen maanpinnalla erottuva linjaus voi paikoin kadota kokonaan.

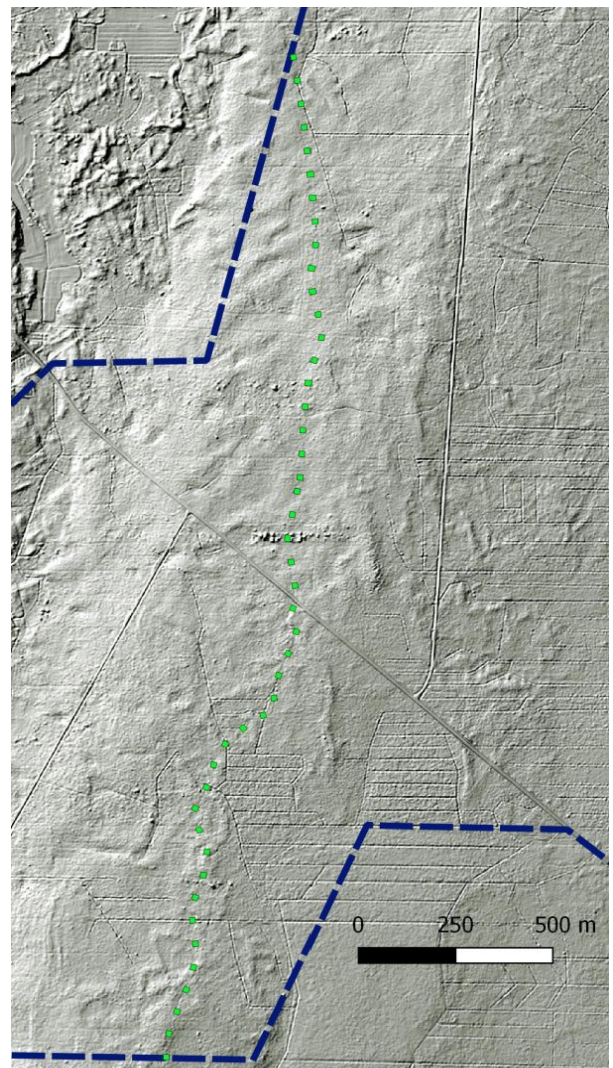
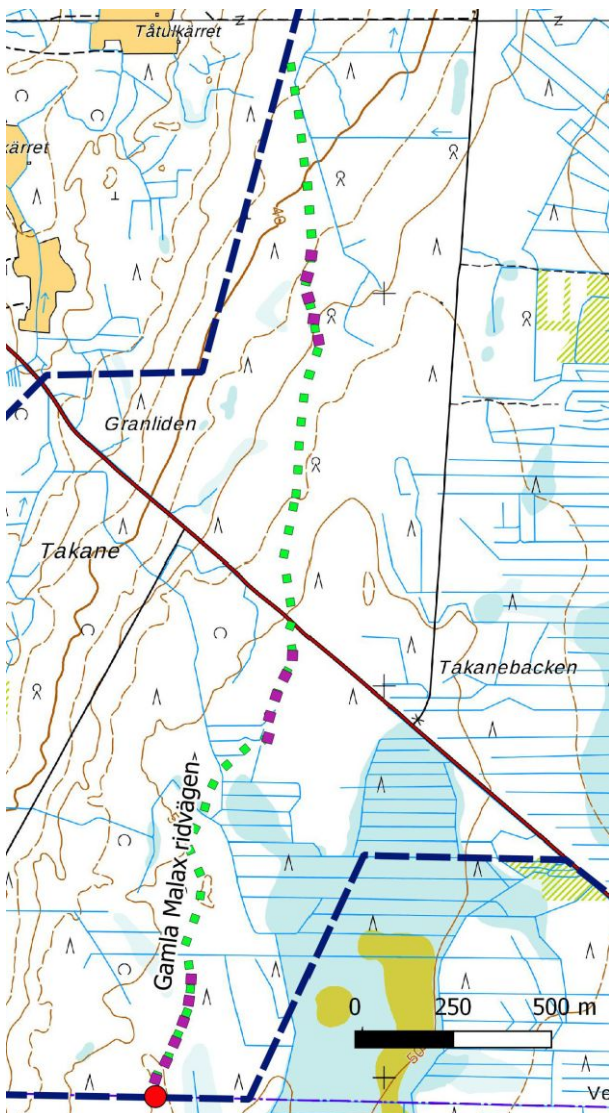
Maastotarkastuksessa linjausta paikannettiin n. 700 metrin matkalla hankealueen etelä-, keski- ja pohjoisosassa. Melkein koko tällä osuudella näytti, että viimeksi sitä olisi käytetty metsäkoneen/traktorin ajourana. Hankealueella injaus kulkee muokatuissa talousmetsissä, ja monin paikoin linjaus katosi. Ratsupolun linjauksen tuntumassa risteilee myös useita muita vanhoja metsäkoneiden/traktoriuria, ja joillakin kohdin ratsupolun linjauksen erottaminen niistä ei ollut mahdollista. Vanhaa tielinjausta lienee hävinnyt myös sen kohdalla lähihistoriassa kulkeneen metsätien raivauksessa ja kunnostuksessa. Sitä ei voitu varmistaa oliko ratsupolku käytössä jo 1700-luvulla. **Ehdotus suojavyöhykkeeksi:** -.

Ratsupolun linjausta hankealueen pohjoisosassa. Kohdalla erottuu nykyisin vanha traktorin- tai metsäkoneen ajoura. Kuva pohjoiseen.

Ratsupolun linjausta hankealueen eteläosassa kohdalla missä linja erottuu vain kapeana polkuna. Kuva pohjoiseen.

Ratsupolun linjaus peruskartalla, maastossa havaittu osa linjauksesta merkitty violetina. Kohdekoordinaatit punaisena ympyränä. Oikealla ratsupolun linjaus vihreänä katkoviivana vinovalovarjosterasteria vasten 2 m DEM, tausta-aineisto MML (1/2017).

9. Aineistoluettelo

Digitaalinen aineisto:

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto:

Pitäjänskartat, Maalahti, Närpiö, <http://digi.narc.fi/digi/search.ka>

Geologian tutkimuskeskus,

<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,

<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>

<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna, arkeologiset kohteet ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit arkeologia, Maalahti ja Närpiö <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>

Vanha kartta, <http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/maakirjakartat/search-results>

Kirjallisuus:

Jern Kurt, Befolkning och bebyggelse fram till 1870. Malax historia, del I. 2007.

Smeds Helmer, Malaxbygden. 1935.

Muu aineisto:

Delgeneralplan för vindkraft i Takanebacken. Takanebackenin tuulivoimaosayleiskaava. Planebeskrivning, planeutkast. Kaavaselostus, kaavaluonnos. Sito. 30.11.2016.

Maalahden Takanebackenin tuulivoimahankkeen luontoselvitykset 2015. Ramboll. 23.12.2015.

Schulz Hans-Peter, Rannansiirtymistaulukko. Julkaisematon.